

MISIR'DA ÖYKÜCÜLÜK Short Story In Egypt

Arş. Gör. Gülyaşar DEMİRCİ*

Makale Geliş Tarihi: 16.01.2018

Makale Kabul Tarihi:19.02.2018

Özet: Öykü, gerçek ya da kurgulanmış olayları anlatan düzyazı türüdür. Araplarda ilk öykülerde örf, adet, gelenek, görenek, kahramanlık, savaş ve aşk macerası gibi konulara ağırlık verilmiştir. İslam'ın doğuşuyla birlikte, Kur'an kıssaları, hadis-i şerifler ve seyahatnameler Arap edebiyatında ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Mısır'da modern anlamda öykücülük 1917-1944 yılları; 1945-1967 yılları ve 1967'den günümüze olmak üzere üç dönemde incelenmektedir. Öykü, Mısır'da XX. yüzyılın başlarında çeviri faaliyetleriyle başlamıştır. Mısır'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında kurulan el-Medresetu'l-Hadîse grubunun çalışmaları, öykü türünde alınacak mesafeyi kısaltmıştır. 1930 sonrasında Mısır'da yayımlanan gazeteler öyküler için özel bölümler ayırmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında meydana gelen siyasi, dini ve ekonomik sorunlar yazarları tüm edebi türlerde olduğu gibi öyküde de gerçekçiliğe yöneltmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öykü, Arap Edebiyatı, Arap Hikâyesi, Modern Mısır Öykücülüğü.

Abstract: Short story, is a genre of prose describing realities or edited facts. There are several issues such as customs, rituals, folkways, conventions, bravery, battles and love affairs in former Arabic stories. After the birth of Islam, tales in Quran, hadiths and travelbooks have taken precious attention in Arabic Literature since then.

In Egypt, modern story writing is categorized into three main period of time: 1917-1944, 1945-1967 and from 1967 to now. Short story came about to develop by translation activities in the beginning of the twentieth century in Egypt. Especially, the studies of a group called el-Medresetu'l-Hadîse, have made it easier for short stories to gradually shorten its long journey of developing process. Journals published in Egypt after 1930's, allocated short stories in their special issues. Political, religious and economical problems came about in the years of World War II have forced short story writers turn their attention to realism just as other literary genres.

Key Words: Short Story, Arabic Literature, Arabic Short Story, Modern Egyptian Short Story.

* Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arap Öğretmenliği, gdemirci@adiyaman.edu.tr

Giriş

“Öykü” kelimesinin tanımı için lügatlerde birçok açıklamalara rastlarız:

Öykü: “*Nakl, beyân-ı rivayet. Sergüzeştîn-i hikâye. Hikâye-i macera. Hikâye-i hâl, masal. Roman ki sahih veya gayr-i sahih bir vak’ayı şâmil makale, kitap.*”

Öykü: “*Az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay; baştan geçen bir olayı anlatma; belli bir zaman ve yerde az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun birtakım olaylar anlatan ya da birkaç kişinin karakteri çizilen roman türünden kısa yapıt, öykü; aslı olmayan söz.*” Öykü: “*Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı veya sözlü olarak anlatma; bu şekilde anlatılan olay, mesel, kıssa; anlatma, nakletme; olmuş veya olması mümkün olayların anlatılması esasına dayanan edebî tür; boş, gereksiz laf, uydurma.*” (Çetişli, 2009;15-16)

Lügatlerdeki tanımlara baktığımızda, öykünün hem kelime anlamı hem de kavram anlamı üzerinde durulduğu dikkatimizi çekmektedir. Öykü, tarihin her döneminde, öncelikli olarak anlatma fiili üzerine kurulmuş bir edebi tarzdır. Anlatma, hikâye etme ya da tahkiye, öykünün en temel özelliğidir. (Çetişli, 2009; 16 vd.)

Dünya edebiyatının klasik döneminde diğer edebi türlerden ayrılarak bağımsız olan hikâyenin batı dillerindeki karşılığı: İngilizce’de *story*, Fransızca’da *histoire* ve Almanca’da *geschichte*’dir. Modern anlamda öykücülük XVIII. yüzyılda Batı’da görüldü. XIX. yüzyılda ise romandan ayrılmıştır ve kısa hikâyecilik olarak adlandırılan bir tür ortaya çıkmıştır. Kısa hikâyenin dünya edebiyatındaki ilk örneği, İtalyan Boccaccio’nun *Decameron Hikâyeleri*’dir. Boccaccio’nun hikâyelerinin konusu, insanların yanlışları ve uygun olmayan hareketleridir. Hikâyecilikle ilgilenen yazarlardan Alphonse Daudet, Guy de Maupassant, Mark Twain, O. Henry, John Steinbeck, Erksine Coldwell, Anton Paulvich Chekhov gibi ünlü yazarlar XIX. yüzyıldan sonra realist tarzda yazdılar. (Yazıcı, 2004; 11)

Hikâye Arapça bir kelime olup, hikâye kelimesi yerine kıssa kelimesi de kullanılmaktadır. Kıssa olay, hikâye, cümle, söz, haber, vakıa gibi anlamlara gelmektedir. İbn Faris (ö.395/1004)’e göre kıssa, bir kişiyi ya da bir şeye ait olan olayları anlatmaktır. Kıssa, açıklamak, anlatmak, hikâye etmek, makas ile kırmak ve kesmek olan kassa fiilinden türemiştir. (Turgay, 1995; 1)

Edebiyatta ise kıssa, olmuş ya da olması mümkün olan olayları anlatan düz yazı türüdür. (Türk Dil Kurumu, 1992; 645) Arapça’da kıssalara farklı anlamlar verilmiştir. Gece buluşmalarında anlatılan masallar esmâr, bâtil masallar hurafât, birinden nakledilen sözler rivâyât, farklı konulardaki ifadeler hadis, birbiriyle alakalı olmayan zarif hikâyeler de nevâdir ya da kısa hikâye olarak adlandırılmıştır. (Sırrı, 1984; 199)

Arapça'da kısa hikâye *el-Kıssatu'l-Kasîra* olarak tanımlanır. Kısa hikâyeye *el-Uksûsa* da denir. Kıssa ile aynı kökten türemiştir. Çoğulu *ekâsis*'tir. Bazı dil âlimleri, *el-Uksûsa*'nın *el-Kıssatu'l-Kasîra*'dan daha kısa olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak bu iki kelime benzer anlamda kullanılmaktadır. (Hıdır, 1966; 73)

Bunlar modern anlamda "hikâye" terimine karşılık gelir. Mahmûd Teymûr'a göre, hikâye için kullanılan el-Kıssa kelimesi, *el-Kıssatu'l-Kasîra* ve *er-Rivâye* arasındadır. *el-Kıssa* 'da hayat bir bütün olarak ele alınırken; *el-Uksûsa* da hayatın bir parçası olarak ele alınır. *el-Kıssatu'l-Kasîra*, *el-Uksûsa*'dan sonraki en kısa hikâyedir. Modern anlamdaki el-Kıssa kelimesi, klasik anlamdaki el-Hikâye kelimesi ile karıştırılmamalıdır. Bugün el-Kıssa kelimesi bazen roman ve bazen de öykü olarak kullanılmaktadır. Arap edebiyatında *Kıssa Kasîra Cidden* (Çok Kısa Öykü) adında başka bir terim de vardır. (Yazıcı, 2004; 14)

Kısa hikâye ile hikâye çoğu zaman birbirine karıştırılan terimlerdir. Hikâye, kökleriyle Arap edebiyatı tarihinin eski dönemlerine kadar uzanan bir türdür. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen peygamber, kavim ve milletlerin hikâyeleri, halk hikâyeleri ve efsanelerini de içine alır. Kısa hikâye ise, modern anlayışla çağdaş Arap edebiyatına Batı'dan gelen bir türdür. (Çağdaş Mısır Öyküsü I, 2009; 56)

Destan, kıssa, masal, menkıbe, halk hikâyesi, mesnevi, fıkra, öykü ve roman anlatmaya dayalı türlerdir. (Aktaş, 1984; 10) Uzun geçmişi olan hikâye, diğer anlatma esasına dayalı olan türleri içine alır, anlatır, nakleder ve tahkiyede bulunur. Hikâyede dil, esasında anlatma, hikâye etme ve nakletme çerçevesinde kullanılıp kurgulanır. Her dönemin ve toplumun hikâyeciden beklentisi; gösterme, yorumlama, tahlil ve açıklama değil; anlatma ve hikâye etmesidir. (Çetişli, 2009; 19)

Hikâye, yaşadığımız dünyada yaşanmış, yaşanabilir veya hayal ürünü olan olayları anlatır. Hikâyenin iskeletini, yazar belli bir düzen içinde, olay örgüsü ve vak'a zincirini de oluşturarak kurgular. Destan, masal, halk hikâyesi, hikâye ve romanda vak'a temel unsurdur. (Aktaş, 1984; 10-11)

Toplumun hikâyeye bu kadar ilgi duymasının nedeni, meraktır. İnsandaki merak duygusu, *Ne olmuş?* , *Nasıl olmuş?* , *Neden olmuş?* , soruları insanı hikâyeye yönlendirir. Böylece bu merak duygusu insanın hoşça vakit geçirmesine vesile olmuştur. (Tural, 1982; 262)

Hikâye türü şiirden farklıdır. Şiirde, yazar kendi duygularını yansıtır. Hikâye yazarları da şiirde kullanılan duygulardan yararlanırlar. Hikâye yazarları şairlerin aksine kendi "ben"lerinden çok "başkaları"ndan bahsederler. Özellikle 'insanlar arasındaki anlaşmazlık' hikâyede önemli yer tutar. Hikâye bu yüzden roman ve tiyatro türüne daha yakındır. Hikâyenin hacmi romana oranla küçüktür. Hikâye yazarı da

şair gibi bu “dar hacim”e dünyayı sıkıştırmaya çalışır. Kelime ve sembollerin doğaçlama gücü hikâye sanatında da önemli yer tutar. Hikâyeci, insanı bilim adamından daha çok anlar. Çünkü onun konusu genel olarak insan değil, özel olarak insandır, yani şahsiyettir. (Kaplan, 2010;10)

Günümüzde hikâye ya da modern hikâye kavramına karşılık gelen tür, Batı’da XIX. yüzyılda kesin formuna ulaşmış ve müstakil bir tür haline gelmiştir. Modern hikâyenin ortaya çıkışında gazete ve dergilerin etkisi büyüktür. Edgar Allen Poe, Guy de Maupassant, Walter Scott, Hoffmann, Anton Çehov gibi yazarlar modern Batı hikâyesinin klasik yapısına kavuşmasında büyük emeği geçmiş yazarlardır. (Çetişli, 2009; 24)

Modern hikâyenin anlatma esasına dayalı diğer türlerden ayırt edici en önemli özelliği kısa metin olmasıdır. Çünkü diğer anlatı esasına dayalı eserlerin okunması günler hatta aylar alabilir. Bununla birlikte modern hikâyenin kısalık ölçüsünü de vermek zordur. (Çetişli, 2009; 25)

Kıscacası hikâye; “kişi zaman ve mekân bakımından dar, konu edindiği özne ya da nesneyi sınırlandırarak hareket öğelerini en aza indirmiş; düşünce, duygu, hayal ve sunum tekniği bakımından en yoğun olan anlatım türüne denir.” (Tural, 1982; 43).

Klasik Arap Edebiyatında Öykü

Arap edebiyatında, kısa öykü Binbir Gece Masallarına kadar uzansa da bu tür aslında modern anlamda on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gelişme göstermiş ve yirminci yüzyılın ilk yarısında büyük bir olgunluğa erişmiştir. (Hafız, 2003; 1)

Binbir Gece Masalları, Kur’ân’dan sonra Arap edebiyatının ürünü olarak değerlendirilmiştir. Fransız doğu bilimci Antoine Galland (1646-1715), Binbir Gece Masalları koleksiyonunu, çevirisiyle (12 cilt, Paris 1704-12) Avrupa’ya tanıtan ilk kişi olmuştur. (Goldziher, 2012; 141)

Arap edebiyatında hikâyenin tarihi çok eski zamanlara dayanır. Eski Arapların hikâyelerinin en meşhuru, Cahiliye döneminin ünlü şairi ‘Antara İbn Şeddâd’ın hikâyeleridir. Bu hikâyelerde, Arapların Cahiliye dönemlerindeki ahlak, örf, adet, gelenek, savaş ve kahramanlıkları işlenmiştir. (Goldziher, 2012; 139) Arap edebiyatında kısa hikâyenin temelinde, Kur’an’da geçen kıssalar, ‘Antera, ez-Zâhir Baybars, Seyf b. Yezan, Hayy b. Yakzân, Binbir Gece Masalları ve makâmât gibi anlatı türleri bulunmaktadır. Tahkiye edebiyatı Batıdan önce Doğuda görülmüş ve Batı çeviri yoluyla Doğudaki edebi türlerle tanışmıştır. Batıdaki modern kısa hikâye aslında Doğudan gelen bu kaynaklara dayanmıştır. Oryantalistlerin, Klasik Arap edebiyatının hikâye türünden yoksun olduğu iddialarına karşılık olarak bu görüşler ortaya

atılmıştır. (Er, 1997; 43)

İslam'ın doğuşuyla beraber, birçok alanda olduğu gibi hikâyelerde de değişimler olmuştur. Halk arasında Kur'ân kıssaları üst seviyelere çıkmış (Turgay, 1995; 50) ve bunlar dini ağırlıklı olmuştur. Kur'ân'da geçen hikâyeler insanlar arasında çok ilgi görmüş, içeriğindeki ahlâkî, tarihsel dersler ve anlatımdaki üslup, birçok yazara ilham kaynağı olmuştur. (Yazıcı, 2004; 21)

İslam'ın doğuşundan sonraki Arap edebiyatı hikâyelerini iki gruba ayırabiliriz. Birinci gruba dâhil olanlar, Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerin içerdiği uzun ve kısa hikâyeler ile siyer ve makâmelerdeki hikâyelerdir. Bunlar en başından beri zevkle okunmuş ve rağbet görmüştür. İkinci gruba dâhil olan hikâyeler ise, Binbir Gece Masalları gibi dini bir düşüncenin olmadığı hikâyelerdir. (Turgay, 1995; 5)

Binbir Gece Hikâyeleri günümüze kadar hem doğuda hem de batıda kısa hikâye tekniğinin örneği olarak kabul görmüştür. (ez-Zeyyât, 1930; 340) Bu hikâyeler halk tarafından beğenilmiş fakat okuyucuya mesaj iletmediği, olumsuz etki yaptığı ve dilinin sağlam olmadığı gerekçeleriyle aydın kesim tarafından uygun görülmemiştir. (Turgay, 1995; 5)

İslam'ın ilk zamanlarında Hz. Ömer (ö.23/644) döneminde Temim ed-Dari (ö.40/660) camilerde dini kıssalar anlatmıştır. Hasan el-Basrî (ö.110/728) uzun bir zaman camilerde vaazlarında Kur'ân'dan kıssalar aktarmış ve İslam'a uygun olmayan kıssalardan uzak durmuştur. (Emin, 1969;158-159)

İslam'ın ilk zamanlarında yaşayan ünlü şair Ömer b. Ebi Rabia (ö.93/711)'da, şiirlerinde kıssalar üzerinde durmuştur. (ez-Zeyyât,1930, 135). Hikâyeler siyaset malzemesi olarak da kullanılmış ve daha sonraki dönemlere kadar devam etmiştir. (Dayf, 1990; III,448)

Emeviler döneminde ise kıssa ve hikâyede büyük ilerlemeler kaydedilmiş, kıssalar yazılmış ve doğu dillerinden tercüme yapılmıştır. (Dayf, 1961; 208) Abbasiler döneminde tarihi rivayetlere karşı ilgi büyük olduğundan kabileler arası kavgalardan çıkan savaşılar ait hikâyeler (Brochermann, 1996; 96) o dönemde hız kazanmıştır. Abbasilerden sonraki dönemde kıssalar yavaş yavaş önemini yitirmiş ve kıssalar avamca denilen bir dille yazılmaya başlanmıştır. Bunun yerine hurafeleri anlatan kıssalar yaygınlaşmıştır. (Brochermann, 1974; 143)

Hikâyelerin ilk önce Hindistan'da yazıldığı ve sonra Çin'e, Fars'a ve Arabistan'a kadar yayıldığı kabul edilmektedir. Tercüme edilen kıssa kitaplarının başında Kelile ve Dimne bulunmaktadır. Bu hikâyelerin milattan üç yüz yıl kadar önce yazılmış olduğuna dair rivayetler vardır. (ez-Zeyyât, 1930; 341)

Kısa hikâye, kendi aralarında anlaşamayan iki yazar (Amerika’da Edgar Allan Poe, diğeri Rusya’da Gogol) tarafından aynı anda ortaya çıkarılmıştır. Maksim Gorki, Gogol için şöyle demiştir: “*Biz Gogol’un paltosundan çıktık.*” Bu söylemiyle edebiyat dünyasında kısa hikâyenin başlangıcına tarih atmış olur. Bu durum J.D. Maupassant Fransa’da tezahür edene kadar böyleydi. Maupassant için de Holberk Jackson şöyle demiştir: “*Kısa hikâye Mopasan, Mopasan kısa hikâye demektir.*” (Çağdaş Mısır Öyküsü I, 2009; 55 vd.)

Arap hikâyelerinin Avrupa hikâye yazarları üzerinde büyük bir etkisi vardır. Boccacio’nun 1349 yılında yazdığı ve Decameron olarak adlandırdığı hikâyeleri, *elf leyle ve leyle* (Binbir Gece Masalları)’nin etkisiyle yazılmış hikâyelerdir. Bu hikâyelerin Avrupa’da adı duyulmuş olup, hatta Shakespeare bile “*All is well that ends well*” dramasında o hikâyelerden alıntılar yapmıştır. Yine aynı şekilde İngiliz şair Geoffrey Chaucer (1343-1400) *Conterbury Tales* isimli şiirsel hikâyelerinden bir şiir olan es-Seyyid adlı şiirini, *Elf leyle ve leyle* hikâyelerinin birinden almıştır. (Teymûr, 1971; 13)

Modern Arap Edebiyatında Öykü

Modern kısa öykü türünü ilk kez Amerikalı yazar Edgar Allan Poe (1809-1849) ortaya koymuştur. Poe’dan sonra öykü türünde ilk eser verenler arasında Guy de Maupassant (1850-1893), Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852) ve Anton Pavloviç Çehov (1860-1904) bulunmaktadır. Öykü türünde ilk eser verenler sayesinde kısa hikâye tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. (Tasa, 2012; 1)

Hikâye türünün XIX. yüzyılda müstakil tür haline gelmesiyle hikâye çalışmalarına başlanmıştır. Bu yüzyılda eskiden tamamen farklı yeni tarzdaki eserlere “Kısa Hikâye” denmiştir. Bu tür Batı’nın Arap nesrine sunduğu en kıymetli armağanıydı. XIX. yüzyılın sonlarında sosyal problemler yaşayan Arap dünyasında, kısa hikâye sayesinde bir canlanma görülmüştür. Bu canlanmayı sağlayanların başında, Amerika Birleşik Devletlerine giden Lübnanlı Cibrân Halîl Cibrân gelmektedir. En başarılı eseri “*Ermiş*” i İngilizce olarak yazmış ve okuyucunun edebi zevk eğilimini oldukça etkilemiştir. (Emekli, 2006; 11-12)

Modern kısa öykünün ortaya çıkışıyla ilgili pek çok neden bulunmaktadır. Ancak, iş hayatının ön plana çıkması ve buna bağlı olarak çalışan grubun okumaya ayıracağı zamanının azalması, Avrupa’da kısa öyküyü ortaya çıkaran önemli etkenler arasındadır. (Tasa, 2012; 1)

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Arap dünyasındaki ülkelerin hepsi İngiliz kolonisi olmuşlardı. Bu durum yabancılara karşı olan mücadelede ulusal bilincin gelişmesini sağlamıştır. Okuyucuyu politik, sosyal ve kültürel sorunlar hakkında uyan-

dırmak için yazılı sözlere ihtiyaç duyulmuş ve bu da yeni bir yazım türünün gelişmesine hız kazanmıştır.

Ulusal bilincin oluşmasıyla bölgedeki sömürgeye karşı olan ayaklanmalar (Mısır 1919, Irak ve Filistin 1920, Suriye 1920 ve 1922), modern Arap öyküsünün doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu ortaya çıkan yeni türün öncüleri arasında, Mısır'da Muhammed Teymûr (1892-1921), Lübnan'da Lebîbe Hâşim (1880-1947), Abdulmesîh Haddâd (1881-1950) ve Mîhâ'il Nu'ayme (1889-1988), Filistin'de Halîl Baydas (1875-1949), Irak'ta Mahmûd Ahmed es-Seyyid (1901-1937)'i sayabiliriz. Bu yazarlar eserlerini yazarken birbirlerinden haberi yoktu. (Hafız, 2003; 7)

Ayrıca, Arap kısa hikâyenin olgunlaşmasını sağlayanlar arasında Mısır'da Mahmûd Teymûr (1894-1973), Mahmûd Tâhir Lâşîn (1894-1954) ve 1925 yılında ilk haftalık dergi olan *el-Fecr*'i yayımlayan *Cemâ'atu'l- Medreseti'l-Hadîse*'nin üyeleri bulunmaktadır. (Hafız,2003,17)

Modern öykünün XVIII. yüzyılda batıda gelişmiş, XIX. yüzyılda da romandan ayrılarak bağımsız bir edebi tür haline gelmiştir. Arap dünyası modern öykü ile XIX. yüzyılda yaşadığı edebî Rönesans (en-nahda) kapsamında tanışmıştır. (Tanrıverdi, 2004; 111) Modern Arap öyküsünü üç gruba ayırabiliriz. Birincisi, romantik düşüncüyü geliştiren romantik eserlerdir. Bu kategorideki eserler öykünün hem biçim hem de içerik bölümüne katkı sağlamışlardır. Bu gruptaki romantik öykülerin amaçları realist öykülerin amaçları ile benzeştiği için birçok yazar birçok yazar her iki kategoride de yazmıştır. Buna örnek olarak Mısırlı yazarların eserleri, özellikle Mahmûd Teymûr'un öyküleri verilebilir. Bu durum, romantizm akımının, Arap kısa hikâyesinin gelişme döneminden bu yana var olduğunun kanıtıdır. İkincisi, öykünün okuyucular tarafından popüler hale gelmesi taraftarı olan ticari türden eserlerin olduğu kategoridir. Üçüncüsü ise, sosyal gerçeklik olarak bilinen sosyalist romantiklerin öyküleridir. (Hafız, 2003; 20)

Modern Arap kısa hikâyenin gelişme sürecini takip etmek, eski Arap edebiyatının makâme, ahbâr, kıssa, hikâye, emsâl, nâdire, semer, hurâfe, ustûre, rivâye, sîre, uhdûse, gibi çeşitli ifadeleri irdelemeyi de gerektirmektedir. Batı kültürü ve edebi türleri ile tanışan Arap dünyası, adaptasyon ve çeviri aşamalarından geçmiştir. Bu sürecin başlıca yazarları Fransîs Fethullâh el-Marrâş (ö.1873), Selîm Butrûs el-Bustânî (ö.1884), Mustafâ Lutfi el-Menfâlûtî (ö.1924), Cibrân Halîl Cibrân (ö.1931), Halîl Mutrân (ö.1949) ve M. Huseyn Heykel (ö.1956) 'dir. (Tanrıverdi, 2004; 112)

Arap kısa hikâyeciliğin önderi olarak, Selîm Butrûs el-Bustânî kabul edilmektedir. Selîm Butrûs hikâyenin yanı sıra birçok roman ve tiyatro oyunları da yazmıştır. Bu hikâyelerden özellikle aşk hikâyeleri, bazıları tarafından değersiz ve baştan çıkarıcı

görüldüğü için bu hikâyelere karşı çıkmıştır. Buna rağmen XIX. yüzyılın sonlarında hikâyeler birçok gazete ve dergilerde yayımlanmaya başlamıştır. Başlangıçta hikâyeler, Fransızca ve İngilizceden olmak üzere Avrupa edebiyatından yapılan tercümelerden oluşuyordu. Butrûs el-Bustânî 1870’de *el-Cenân* dergisini çıkarmıştır. Selîm Butrûs (Savran, 1991; 157-158) Kahire’de ve ardından Beyrut’ta yayımlanan *el-Cenân* dergisine sistemli olarak hikâyeler yazmıştır. (Hafız, 2003; 3) İlk hikâye “*Ramyetun min ğayri râmîn*”dir. Kısa hikâye yayımlayan diğer dergiler ise “*ed-Diyâ* ve *el-Meşrik*”tir. (Savran, 1991; 158)

Kısa öykünün en önemli öncülerinden olan Abdullah Nedîm (1854-1896), edebi hayatına 1870’lerde atılmıştır. Gazeteci olarak birkaç yıl çalıştıktan sonra haftalık dergiler çıkarmaya başlamıştır. Öykünün gelişimi öncelikle 1870’te *el-Cenân*’da atılmış ve ardından Abdullah Nedîm’in çalışmalarıyla gelişmiş ve 1929 yılında Mahmûd Tâhir Lâşin’in “*Hadîsu’l-Karye*”sinin basılmasıyla olgunluğa erişmiştir. (Hafız,2003,4)

İbrahîm el-Muveylihi’nin, hikâyenin örneklerini taşıyan makâmat tarzında yazılmış eseri “*Hadîs İsâ İbn Hişâm*”dır. Buna benzer diğer bir eser Hâfız İbrahîm (1872-1932)’in “*Leyâlî Satih*” adlı eseridir. el-Muveylihi çalışmalarıyla makâmat tarzını değiştirmiş ve toplumsal sorunlara değinerek hikâye formuna daha yakın olmuştur. (Hıdır, 1966; 72-79)

Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak gibi ülkelerde yayımlanan *el-Vekâyi el-Mısriyye*, *el-Hilâl*, *ez-Ziyâ*, *Fetâtu’ş-Şark*, *el-Kevâkib*, *el-Ehram*, *et-Tenkîd ve’t-tebkît*, *el-Muktataf*, *el-Letâif*, *Misbâhu’ş-Şark*; ayrıca sonraki dönemlerde sadece öyküye ayrılan *er-Rivâye* ve *el-Kıssa* gibi birçok gazete ve dergi, Arap öyküsünün oluşmasında önemli bir rol üstlenmiş olan yayın organlarıdır. (Tanrıverdi ,2004; 113)

İngiliz, Fransız, Amerikan, Rus, İtalyan edebiyatlarında, genelde Fransızca ve İngilizce yazılmış olan kısa hikâyelerin Arapçaya çevrilmesiyle Avrupa kısa hikâyeciliği ile iletişim kurmanın yolu açılmıştır. Bu çeviri hareketinin öncülerinden olan Mustafa Lutfi el-Manfelûti (1876-1924)’nin *Nazarât* diye bilinen koleksiyonundaki makaleleri hikâye şeklindedir, ancak bunların kısa hikâye türüne girdiği söylenemez. Diğer önemli bir koleksiyonu ise *el-Abarât*’tır. Yabancı dil bilmediği halde hikâyelerini çok güzel işlemiştir. (Savran, 1991; 159)

1930 ve 1940’lı yıllarda öykü yazımında büyük bir düşüş görülmüştür. (Hafız, 2003; 23) Okuyucunun emellerini karşılaması için müsait bir ortamın olmaması ve bunaltıcı oluşu realizm akımına çoğu zaman ters düşmekte ve realizmin etkisi azalmaktadır. Realizm, gün geçtikçe çoğalan okuyucu kitlesinin dikkatini çekemediği için bu durum Arap öyküsünde (Hafız, 2003; 19) özellikle Irak’ta romantizm akımının oldukça popüler hale gelmesini sağlamıştır. (Hafız, 2003; 23) Doğanın gü-

zelliğini yansıtmaya, kısa hikâyede istenen bir durumdur. Bu romantik fikir, Arap yazarların memleketlerine olan düşkünlüğünü alevlendirmiş ve okuyucuyu kitlesinin ulus bilincini de güçlendirmiştir. (Hafız, 2003; 19)

1930'dan 1960 yılına kadar olan dönemde Arap dünyasında çatışmaların cereyan etmesinin sebebi, bazı savaşların da olduğu 1930'larda ekonomik bunalım ile başlayan sosyal ve siyasî ayaklanmalar, bölgede ortaya çıkan düşünce zıtlıklarındandır. Mısır, Irak ve Filistin'de isyanlar, politik sorunlardan dolayı adam öldürmeler, rüşvetçilik, Filistin'in kaybedilmesiyle meydana gelen sorunlar, siyasî bağımsızlıklar, ordunun siyasete karışması gibi birçok problemler ortaya çıkmıştır. (Hafız, 2003; 18)

Otuzlu yıllar Arap roman ve hikâyeciliğinin oluşum döneminin sonu, kendi temellerini atma döneminin ise başlangıç noktası olmuştur.

Muhammed Teymûr'un *fi'l-Kutâr*, Mihâil Nu'ayme'nin *el-Akîr* ve *Senetuhe'l-Cedîde* isimli öyküleri; Mustafa Lutfi Cum'a'nın *fi Buyuti'n-nâs* isimli öykü koleksiyonu ilk modern öykü örneğini teşkil ederler. Bunların dışında el-Menfalûti'nin *el-Abarât* (1915) isimli koleksiyonu da öykünün ilkokulu olarak kabul görmüştür. (Çağdaş Mısır Öyküsü I, 2009; 67)

Mısır'da Öykü'nün Doğuşu Ve Gelişimi

Bilindiği gibi Batı kültürü ile doğrudan doğruya ilişkisi olan ilk Arap ülkesi Mısır'dır. Mısır'ın karşılaştığı kültür ise Fransız kültürü idi. Napolyon'un Mısır seferiyle başlayan bu kültürel temas, ardından Mehmet Ali Paşa ve hanedanı tarafından uygulanan ilmi faaliyetlerde önemli rol oynamıştı. (Yanık, 1991; 1)

Napolyon'un Mısır seferi, Avrupa tarihinde olduğu gibi İslâm tarihinde ve Arap edebiyatında da bir dönüm noktasıdır. Bu sefer, Batının İslâm âleminde siyasi, ekonomik ve kültürel etkisinin başlangıcıdır. Çünkü Napolyon Mısır'a yanında bilim ordusu ile birlikte gitmişti, (Yanık,1991;2) böylece Mısır'da yenilik hareketlerinin de tohumlarını atmıştır. Matbaanın Mısır'a gelişi ve gazetelerin yayımlanması, Batıyla kültürel yakınlaşma dönemini başlatmıştır. Bu sayede Mısırlılar, Avrupalıların yaşam tarzına, müzik, tiyatro ve eğlenceye düşkünlüklerine tanık olmuşlar ve böylece Avrupa, sosyal ve ilmi alanda oldukça gelişmiş haldeyken, Arap ülkelerinin henüz başlangıç noktasında olduğundan bir kez daha emin olmuşlardır. (Hıdır, 1966;21; Dayf, 1961; 12-13)

Fransızların Mısır'ı işgali esnasında, Corci Zeydan'ın anlattığı gibi edebiyat el-Ezher'de okutulan İslâmî ilimlerden oluşmaktaydı. Napolyon seferinin en önemli etkisi Fransızların Mısır'ı boşaltmasından sonra Mısır valiliğine atanan Mehmet Ali Paşa döneminde görülmüştür. (Yanık, 1991; 4-5) Mehmet Ali Paşa, batı ile yapılan

kültürel etkileşimin Mısır'a sağlayacağı faydayı görerek mesleki okullar açmış, Avrupa'ya öğrenciler göndermiş ve döndüklerinde onlara birçok eserin çevirilerini yaptırmış, bu çevirileri basmak için bir matbaa kurmuş ve resmi bir gazete çıkarmıştır. (Hourani, 1994; 70)

Mısır'da Nahda dönemi Rönesans'ın ilk temellerini 1826 yılında Fransa'ya gönderilen Mısır kültür heyetleri atmıştır. Avrupa'dan dönen bu eğitimli kesim, farklı okullarda çeviri ve eğitim faaliyetleriyle uğraşmışlardır. Mehmet Ali Paşa'nın Fransa'ya gönderdiği öğrenci heyetinin başkanı olan et-Tahtâvî, Paris'te kaldığı dönemde Fransızca'yı öğrenerek birçok eseri Arapça'ya çevirmiştir. (Hıdır, 1966; 21; Savran, 1991; 9) et-Tahtâvî, Mısır halkına Avrupa'daki gelişmişliği ve oranın kültürünü anlatmak ve tanıtmak için seyahatname türünde olan *Tahlisu'l-İbrîz fî Tel-hîsi's-Sefer ilâ Bârîz* isimli eserini kaleme almıştır. Et-Tahtâvî Fransa'dan döndükten sonra Fenelo'nun *Les Aventures de Télémaque* isimli eserini de Arapça'ya çevirmiştir. (Heykel, tsz; ,39; Hourani, 1994; 90)

et-Tahtâvî ile başlayan bu tercüme faaliyetlerini, 1822 yılında Bulak'ta Mehmet Ali Paşa tarafından bir matbaanın kurulması takip etmiştir. Bunun ardından Arap âleminde matbaacılık yayılmaya başlamış, matbaalarda gazetelerin basımı yaygınlaşmış ve tüm bunların neticesinde de yeni bir nesil ortaya çıkmıştır. Yeni edebi türler zuhûr etmiş ve yaygınlaşmıştır. Yurt dışına giden bu yeni nesil Avrupa edebiyatının eserlerini orijinal dillerinden okumaya başlamış, roman ve öykü çevirileri yapmaya çalışmışlardır. Yapılan çevirilerin bir kısmı asılları gibi olmamıştır. Çünkü mütercimler okuyucuların taleplerine göre yeni bölümler ekleyerek değişiklikler yapmışlar ya da hikâyeleri kendilerininmiş gibi gösterebilmişlerdir. (Yazıcı, 2004; 25)

XX. yüzyılın başlarında başlayan bu yeni çeviri hareketinin başında Mustafa Lutfi el-Menfâlûtî, Bernardin de Saint Pierre'nin *Pol ve Virgini* adlı eserini *el-Fadîle ve Kıssat Macdulîn* adıyla; François Kobiye'nin oyunlarını da *Fî Sebîli't-Tâc* şeklinde çevirmiştir. (Dayf, 1961; 229)

Bu çeviri faaliyetleri, tüm Arap dünyası için bir yol gösterici niteliği taşımaktadır. 1828 yılında Rifa'a et-Tahtâvî tarafından bastırılan *el-Vakâ'i el-Mısriyye* Mısır'da yayımlanan ilk gazetedir. İsmail Paşa döneminde bilim ve edebiyat çalışmalarına önem veren gazetelerin sayısı artmıştır. Çeviriyle başlayan bu süreç daha sonra taklit ve yaratıcılıkta son noktaya gelmiştir. Batı edebiyatının etkisi 1925'ten sonra önemini kaybetmeye başlamış, artık Arap hikâye yazarları kendi kaleme aldıkları eserleriyle yarışmaya başlamışlardır. (Yazıcı, 2004; 26)

Lübnanlı Halîl Mutran (1871-1949), Cibran Halîl Cibran (1883-1931); Mısırlı Mustafa Lutfi el-Menfâlûtî (1876-1924), Muhammed Hüseyin Heykel (1889-1956), Tâhâ Hüseyin (1889-1978) ve İbrahim el-Mâzinî (1905-1968) gibi yazarlar bu ilk

dönemden sonra öykü türünün Arap edebiyatına geçişinde rol oynayan önemli şahsiyetlerdir. (Yazıcı, 1999; 8)

Mısır, Suriye, Irak ve Lübnan'da hikâyecilikle ilgili eserler XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmaya başladı. Esasen Arap dünyasında modern anlamda öykü türü Mısır'da doğmuş ve ardından diğer bölgelere yayılmıştır. Hikâye XX. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'na kadar ve 1925 yılından 1950 ve sonrasına kadar olmak üzere üç aşamada gelişmiştir. (Yazıcı, 2004; 27)

Mısır'da modern anlamda hikâyecilik 1917-1944 yılları; 1945-1967 yılları ve 1967'den günümüze olmak üzere üç dönemden oluşmuştur. (Yazıcı, 2004; 29)

Batı edebiyatında kısa hikâyenin doğup gelişmesinde Arap edebiyatı etkili olsa da, bu edebi türün modern Arap edebiyatında yaygınlaşmasında Batı edebiyatının etkisi oldukça fazladır. Çünkü Batı'nın teknoloji ve sanayisinin etkisinde olan İslam dünyası aydınları, Batı'nın düşünce ve edebi akımlarının da etkisinde kalmışlardır. (Dayf, 1961; 208 vd). Batı edebiyatında kısa hikâye başlarda normal hikâye türünde değerlendirilirken XIX. yüzyılda müstakil bir tür olarak ortaya çıkmıştır. (Doğan, 1991; 2)

Kısa hikâyeye ortaya çıktığı andan itibaren batı edebiyatında büyük önem verilmiştir. Batı'da kısa hikâyeye önem verenlerin başında Fransızlar gelmektedir. (Turgay, 1995; 44) Aslında Mısır'da eskiden beri edebiyatın farklı türleri kendini göstermiştir ve burada hikâyelere önem verilmiştir. Mısır'da Muaviye döneminde halka kıssaları anlatmaları için hikâyeciler gönderilmiş ve devlet bu hikâyecilere maaş bağlamıştır. (Mekki, 1992; 49)

Mısır'da tercümelerin yanı sıra birçok hikâye de te'lif edilmiş ve kısa sürede binlerce hikâye yazılmıştır. *Hilâl* ve *Maârif* dergileri bu alanda birçok eseri yayımlamış ve Milli Eğitim Bakanlığı bu konunun üzerinde durmuştur. (Dayf, 1961; 212). XIX. yüzyıl öncesinde makamât tarzında yazılmış olan hikâye ve romana benzeyen çalışmalar bulunmaktadır. İbrahîm el-Müveylîhî'nin *Hadîs 'Îsâ İbn Hişâm* adlı eseri hikâyeyi andıran bir makamât tarzında yazılmıştır. Hâfız İbrahim (1872-1932)'in aynı şekilde kaleme aldığı *Leyalî Satîh*'i de buna bir örnektir. el-Müveylîhî çalışmalarıyla makamât tarzını değiştirmiş ve toplumsal sorunlara değinerek hikâye tarzına daha yakın olmuştur. (Hıdır, 1966; 22)

Mısır'da hikâye türünde akla ilk gelen eser Mustafa Lutfi el-Menfâlûtî'nin Fransızcadan çevirdiği duygusal ve dramatik öykülerinden meydana gelen *el-Abarât* (1915) 'tır. Fakat Mısır'da modern hikâyenin ilk örneklerini Muhammed Teymûr (1892-1921) kaleme almıştır. Yazarlardan bazıları Muhammed Teymûr'un *Fî'l-Kutâr* (1915) adlı öyküsünü Arap edebiyatının ilk modern öyküsü olarak kabul

ederken bazı yazarlar Salih Hamdi Hammad'ın (1863-1913); bazıları Mahmûd İzzî'nin; bazıları Mihâil Nuayme'nin (1889-1988); bazıları ise Muhammed Lutfi Cum'a'nın (1886-1953) modern anlamda ilk öyküyü yazdığını iddia etmişlerdir. (Yazıcı, 1999; 8)

Batı edebiyatındaki realist tarzı kullanan Teymûr, el-Menfâlûtî'nin etkisi altında kalmış ve zenginleri eleştirip fakirleri savunmuştur. Örneğin, *Fî'l-Kitâr* adlı öyküsünde hikâye kahramanları arasında bir çatışma vardır. Bu çatışmada Teymûr, realist eleştirilerde bulunarak toplumun problemlerini savunur. (Yazıcı, 2004; 33-34) Arap öyküsünün olgunlaşmasında hiç şüphesiz Mahmûd Teymûr'un ve Mahmûd Tâhir Laşin'in katkıları büyüktür. (Hafız, 2003; 11)

1920'lerin sonunda Mahmûd Teymûr ve Mahmûd Tâhir Laşin'in eserleriyle Mısır'da öykünün oluşum dönemi tamamlanmıştır. Teymûr, romantik tarzda öyküler; Laşin ise realist tarzda öyküler kaleme almıştır. (Hafız, 2003; 16)

1930 ve 1940'lı yıllarda Mısır'da öyküde romantizm akımı doğup gelişmiştir. Bu akımın doğup gelişmesinin en büyük nedeni, 1930'lu yılların gerginliklerin yaşandığı yıllar olması ve bu dönemde ulusal emellerin gerçekleşmesi için gerekli şartların sağlanamamış olmasıdır. (Hafız, 2003; 19)

1960 yılından 1980 yılının sonuna kadar olan dönem, diğer dönemlerden farklıdır. O yıllarda siyasi ve kültürel alanlarda hızlıca değişen olaylar bulunmaktaydı. Sömürge idaresinden kurtulmanın sevincinin yaşandığı bu yıllar iç savaşlar ve Araplar arasındaki düşmanlıklarla son bulmuştu. Yemen'de Araplar arasında savaş başlamış ve bu uzun süren savaş, İran-İrak savaşı ile son bulmuştur. Bu arada, iki Arap-İsrail savaşının yanısıra, Lübnan'a saldırılar gibi çeşitli alanlarda bölgesel çatışmalar yaşanmıştır. Yine bu dönem ulusal özgüven ile başlamış ve Arap dünyasının bazı kesimlerinde edebi türler oluşturulmuş ve 1960'lı yıllarda eğitim görmüş yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Mısırlı Yûsuf eş-Şârûnî (d.1924) 1950'lerde Kahire'de artan kültürel çalışmalardan faydalanıp *el-Uşşâk'ul-Hamse* ("Beş Âşık") isimli ilk öykü kitabını yazmıştır. 1960'lı yılların yazarları mevcut düzene karşı çıkmalarından dolayı siyasi baskılar altında kalmışlar ve tutuklanmışlardır. Altmışlı yıllarda öykünün gelişmesine katkıda bulunan çok sayıda kadın yazarlar bulunmaktadır. Bunlar feminist görüşleri bakımından daha öncekilerden farklıydılar. (Hafız, 2003; 52-61)

XX. yüzyılda romantizm akımının önem kazanması Arap edebiyatını da etkilemiştir. Çağdaş Arap yazarları hikâye ve romanlarında bir anlatım türü olan betimlemeye başvurmuşlardır. Bu sayede okuyucuya etkili ve canlı bir şekilde mesajlarını ulaştırmayı başarmışlardır. Yazarlar yaptıkları betimlemelerle bir vak'a hakkında zihinsel canlandırmayı sağlamışlar ve adeta olayın fotoğraflarını kelimelerle okuyucunun zihninde canlandırmışlardır. Bunu yaparken bazen kendilerinden bir

şeyler katmışlar, bazen de olduğu şekilde okuyucunun önüne koyarak nesnel tasvirlerle yer vermişlerdir. (Eren & Uzunoğlu, 2006; 38)

Muhammed Teymûr *fî'l-Kitâr* adlı hikâyesinde geçen hocanın tasvirini yaparken adeta okuyucunun zihninde onu canlandırmıştır.

"و دخل شيخ من المعممين، أسمر اللون طويل القامة، نحيف القوام كث اللحية، له عينان أقفل أجفانهما الكسل، فكانه لم يستيقظ من نومه بعد و جلس الأستاذ غير بعيد عني، و خلع مركوبه الأحمر قبل أن يتربّع على المقعد، ثم بصق على الأرض ثلاثة ماسحا شفثيه بمندبل أحمر يصلح أن يكون غطاء لطفل صغير. ثم أخرج من جيبه مسبحة ذات مائة حبة و جعل يردد اسم الله و النبي و الصحابة و الأولياء و الصالحين"

"İçeriye esmer tenli, uzun boylu, ince yapılı, gür sakallı, sarıklı ve gözleri tembellikten kapanan bir hoca girdi. Henüz uykusundan uyanmamış gibiydi. Hoca yakınım oturdum. Oturağın üzerine oturmadan önce kırmızı ayakkabılarını çıkardı. Sonra üç kez yere tükürdü ve küçük bir çocuğa örtü olabilecek kırmızı mendiliyle dudaklarını sildi. Daha sonra, cebinden yüzlük teşbihini çıkararak Allah'ın, Peygamberin, Sahabenin, Evliyanın ve Sâlih insanların isimlerini tekrarlamaya başladı." (Eren & Uzunoğlu, 2006; 31)

Yazar, burada hocanın karakter ve davranış tasvirini okuyucuya başarılı bir şekilde aktarmıştır. Hocanın kompartımana girer girmez ayakkabılarını çıkarması, yere tükürmesi, kocaman mendiliyle dudaklarını silmesi ve tespih çekmeye başlaması onun karakterini yansıtan davranışlardır. Ayrıca hikâyede genelden özele doğru bir tasvir tekniği kullanılmış, önce hocanın ten rengi, boyu ve sakalı gibi dış özellikleri resmedilmiştir.

Sonuç

19. yüzyılda Fransızların Arap topraklarını işgal etmesiyle Batı ile Arap dünyası arasında yeni bir dönem başlamıştır. Yeni okulların açılması, öğrenim amaçlı Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, Mısırlı Rifâ'a et-Tahtâvî ile başlayan tercüme faaliyetleri, Mehmet Ali Paşa'nın 1822'de Bulak'ta kurduğu matbaa ve bunun ardından matbaanın Arap dünyasında yaygınlaşması, ardından gelişme gösteren gazetecilik faaliyetleri yeni yazarların ortaya çıkmasını ve yeni edebi türlerin doğup gelişmesini sağlamıştır.

Modern anlamda öykü türü Mısır'da doğmuş ve sonradan diğer bölgelere yayılmıştır. XX. yüzyılın başlarında çevirilerin yapıldığı Mısır'da akla ilk gelen eser, Mustafa Lütfî el-Menfâlûtî'nin *el-Abarât* (1915) adlı eseridir. Arap edebiyatında ilk modern öykü ise Muhammed Teymûr'un *Fi'l-Kitâr* (1915) adlı öyküsüdür. Milli kültürü ortaya koymak ve edebiyat alanında millileşmek amacıyla Birinci Dünya

Savaşı yıllarında Yahyâ Hakkî, Mahmûd Tahîr Laşîn, İbrahim el-Mısrî gibi yazarlar, *el-Medresetu'l-Hadîse*'yi (Yeni Ekol) kurmuşlardır. 1930 sonrasında Mısır'da birçok dergi ve gazete öyküye özel bölümler ayırmıştır. *er-Rivâye* dergisi tamamen öyküye ayrılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, siyasi, dini ve ekonomik sıkıntılar öykü alanında da gerçekçi tavrın gelişmesine yol açmış; kadın hakları, fakir-zengin ayrımı, siyasi sorunlar gibi konular işlenmeye başlanmıştır.

Toplumcu gerçekçi yazarlar, öykülerinde toplumsal içerikli konuların yanı sıra kişilik oluşturmaya da amaçlıyorlardı. İşgale, sömürgeye ve fırsatçılığa karşı çıkış dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde, yaşanan toplumsal ve ekonomik sorunları anlatarak okuyucuyu bilinçlendirmeye çalışıyorlardı. 1960'lı yıllar toplumcu gerçekçi akımın son bulduğu yıllardır. Yönetimi eleştiren yazarlar hapse atılmış ve geride kalan yazarlar da sembolizme yönelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AGÂH SIRRI, Levend. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Yeni Şark Kütüphanesi. C:1.
- AKTAŞ, Şerif. (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Birlik Yayınları.
- BROCHELMANN, Carl. (1996). *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*. (çev. Prof. Dr. Neşet Çağatay). Ankara.
- _____. (1974). *Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*. Mısır: Daru'l-Maârif
- ÇETİŞLİ, İsmail. (2009). *Metin Tahlillerine Giriş/2*. Ankara: Akçağ Yayınları. (2. Baskı).
- “Çağdaş Mısır Öyküsü I”. (Şubat-Mart 2009). *Hece Öykü Dergisi*. sy.31. yıl.6. 55-128.
- DAYF, Şevki. (1961). *el-Edebu'l-Arabî el-Muasır fi Mısır*. Mısır: Dar'l-Maârif.
- _____, (1990). *Tarihi'l-Edebi'l-Arabi*. Kahire: Daru'l-Maârif. III.
- DOĞAN, Candemir. (1991). *Muhammed Abdulhalim Abdullah'ta Kısa Hikâyecilik*. Yüksek Lisans Tezi: Konya: Selçuk Üniversitesi.
- EMEKLİ, İlknur. (2006). ‘*Abdurrahman Munîf, Hayatı, Edebi Kişiliği ve en-Nihâyât Adlı Romanının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi: Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EMİN, Ahmed. (1969). *Fecru'l-islâm*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî,

- ER, Rahmi. (1997). *Modern Mısır Romanı*. Ankara: Hece Yayınları.
- EREN, Cüneyt&Uzunoğlu, M. Vecih. (2006). “Çağdaş Arap Hikâyeciliğinde Betimleme Örnekleri”. İzmir: D.E.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy.XXIII.
- GOLDZİHER, Ignace. (2012). *Klasik Arap Literatürü*, (çev.Azmi Yüksel&Rahmi Er). Ankara: Vadi Yayınları.
- HAFİZ, Sabri. (Bahar 2003.1-25). “Modern Arap Kısa Öyküsü(I)”. (çev.Azmi Yüksel). *Nüşa Dergisi*. Yıl:III. Sayı:9.
- “Modern Arap Kısa Öyküsü(II)”. (Yaz 2003. 39-62). (çev.Azmi Yüksel). *Nüşa*. y.III. sy.10.
- HEYKEL, Muhammed Huseyn. (tsz). *el-Edeb ve'l-Hayâtü'l-Mısriyye*. Kahire.
- HIDIR, 'Abbâs. (1966). *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*. Kahire: el-Mektebu'l-'Arabiyye.
- HOURANİ, Albert. (1994). *Çağdaş Arap Düşüncesi: Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939)*. (çev. Hüseyin Yıldız&Latif Boyacı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet. (2010). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- MEKKÎ, et-Tahir Ahmed. (1992). *el-Kıssatu'l-Kasîrâ*. Kahire: Daru'l-Meârif.
- SAVRAN Ahmet. (1991). *19. yy Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*. Erzurum.
- TANRIVERDİ, Eyüp. (Güz 2004). “Modern Arap Edebiyatında Öykünün Serüveni”. *Nüşa Dergisi*. Yıl. IV. Sayı.15.
- TASA, Muhammed. (2012). “Çağdaş Suriye Öykücülüğüne Genel Bir Bakış”. *Hece Öykü Dergisi*.
- TEYMÛR, Mahmud. (1971). *el-Kıssa fi'l-Edebi'l-Arabi*. Kahire.
- TURGAY, Nurettin. (1995). *Arap Edebiyatında Kısa Hikâye*. Doktora Tezi: Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Hikâye md. c.I.
- TURAL, Sadık Kemal. (1982). *Zamanın Elinden Tutmak*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- YANIK, Nevzat Hafız. (1991). *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri*. Doktora Tezi: Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAZICI, Hüseyin. (2004). *The Short Story in Modern Arabic Literature*. Kahire.
- _____. (1999). *Çağdaş Arap Öyküleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ZEYYÂT, Ahmet Hasan. (1930). *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, Mısır: Matbaatu'l-İ'timâd.